

Caroline Eriksson

Segersjö - arkeologisk utredning etapp 1

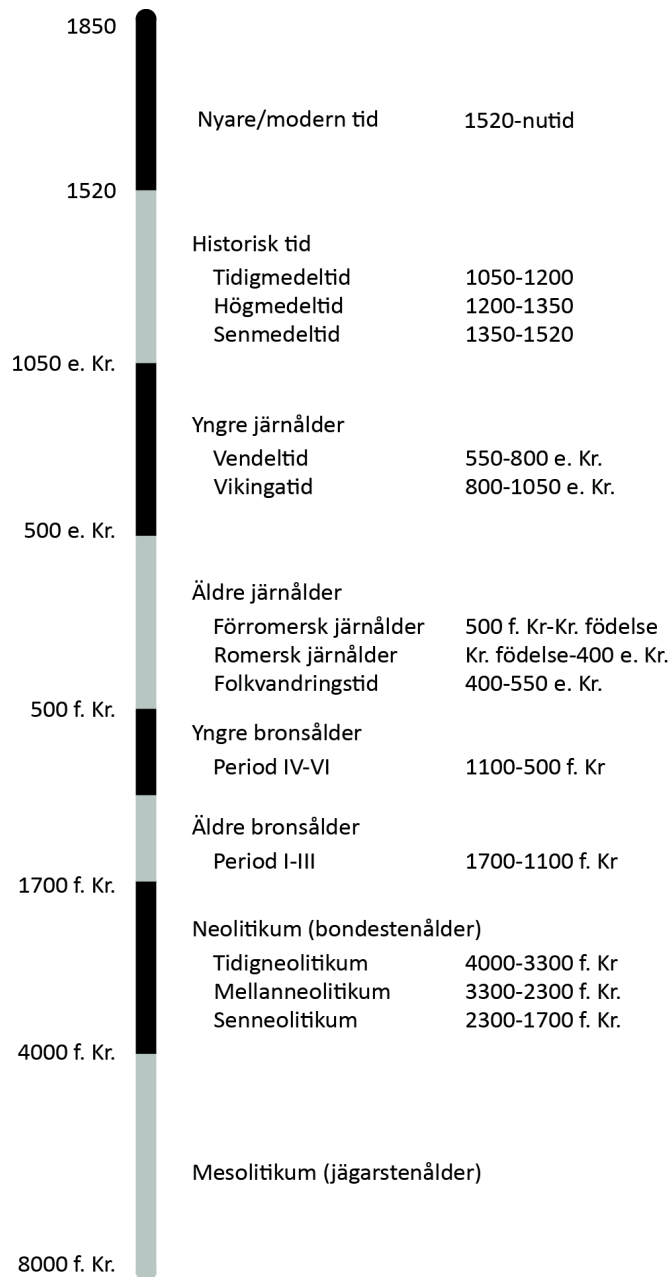
UA rapport 2025/13

Arkeologisk utredning
Lst dnr 6723-2024

Närke
Örebro län
Örebro kommun

Lännäs socken
Stora Mellösa socken

L2025:3268
L2025:3271
L2025:3274

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgängligt på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>. Undantaget är Lantmäteriets kartmaterial.

Fotografier: Uppdrag arkeologi (om annat ej anges). Spridningstillstånd för drönarfoton har erhållits av Lantmäteriet, beslut ärendenummer LM2025/025357.

Omslagsbild: Helgestamossen inom UO 2.

Producerad av Uppdrag arkeologi i Sverige AB.

Stockholm 2025.

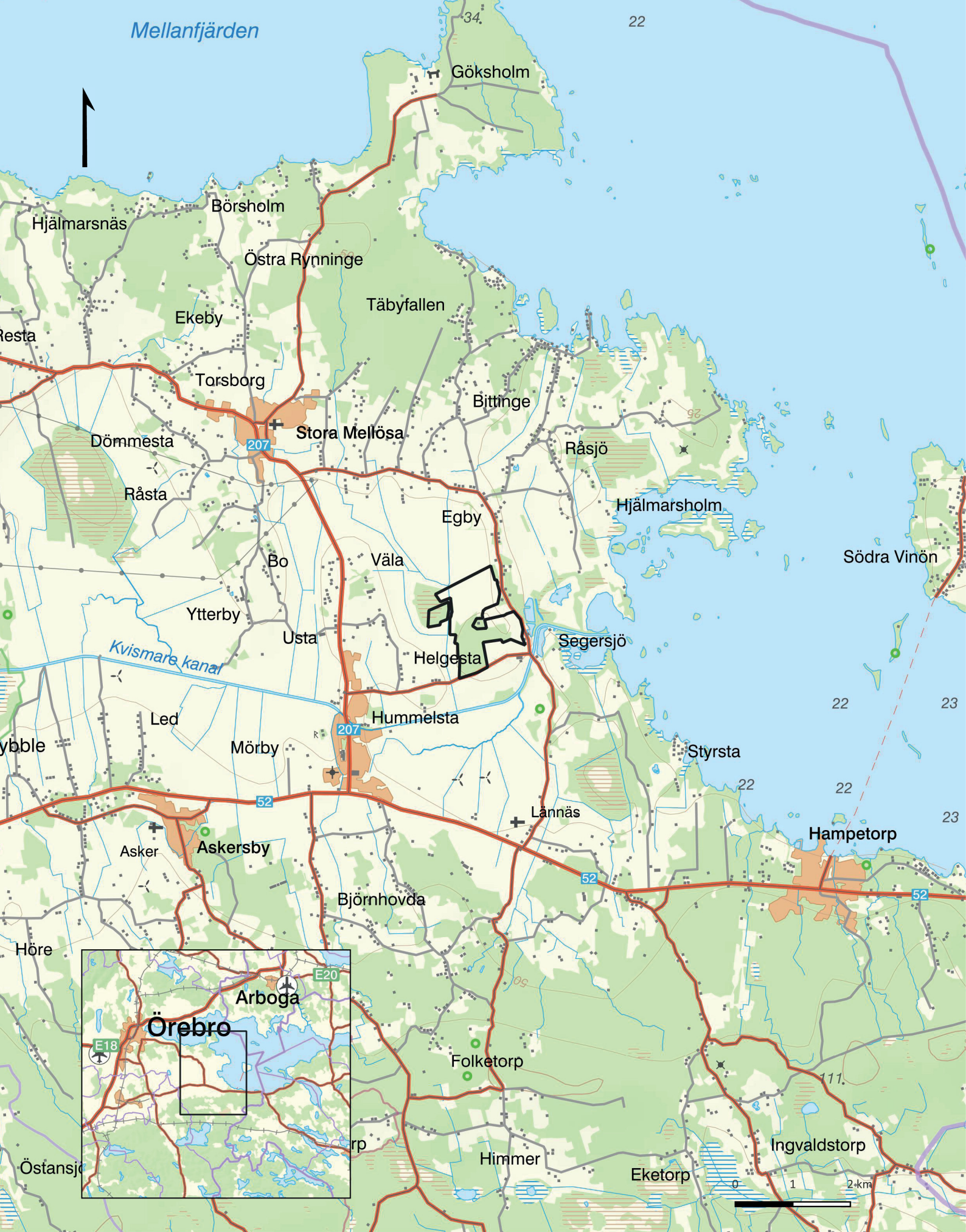
Segersjö - arkeologisk utredning etapp 1

UA rapport 2025/13

Caroline Eriksson

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr:	431-6723-2024 (2025-02-06)
Uppdrag arkeologi projektnr:	24037
Landskap:	Närke
Län:	Örebro
Kommun:	Örebro
Socken:	Lännäs och Stora Mellösa
Fastighet:	Segersjö Herrgård 1:1, Segersjötorp 1:2, 1:3, 1:4 och 1:5
Uppdragsnr Fornreg:	202500196
Läge:	Fastighetskartan blad 65F 6DS SEGERSJÖ N: 6560757, E: 532094 Fastighetskartan blad 65F 5DN HAMPETORP N: 6559597, E: 532286
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning
Undersökt yta:	144 ha
Projektgrupp:	Caroline Eriksson (projektledare) Lars Andersson Richard Grönwall (redaktion)
Företagare:	SunStreet Energy AB
Undersökningsperiod fält:	24-25 mars, 1-2 april 2025
Dokumentationsmaterial:	Digital projektdatabas och inmättningsfiler förvaras tillsvidare hos Uppdrag arkeologi
Fynd:	Inga fynd har tillvaratagits

Figur 1. Översiktskarta med utredningsområden markerade med svart linje. Skala 1:80000.

Sammanfattning

En arkeologisk utredning etapp 1 har under mars och april genomförts på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro inom fastigheterna Segersjö Herrgård 1:1, Segersjötorp 1:2, 1:3, 1:4 och 1:5, Örebro kommun (fig. 1 och 3).

Utredningen föranleddes av planer på att bygga en solcellspark inom området. Länsstyrelsen bedömde att det inom området fanns risk att påträffa idag okända fornlämningar, varför en arkeologisk utredning behövde genomföras i syfte att fastställa om fornlämning påverkades av den planerade solcellsparken.

Vid utredningen identifierades lämningar efter torpet Stora Hästhagen, en lintorkningsgrop och en fossil åker i form av ett röjningsröseområde. Vidare identifierades sex utredningsobjekt för vidare arkeologisk utredning etapp 2, bestående av möjliga boplatslägen samt en mosse med potential för bevarade organiska lämningar.

Bakgrund

Antikvarisk bakgrund

SunStreet Energy AB planerar anlägga en solcellspark inom fastigheterna Segersjö Herrgård 1:1, Segersjötorp 1:2, 1:3, 1:4 och 1:5, Örebro kommun. Inom området finns inga kända fornlämningar, men närområdet är fornlämningsrikt (fig. 1 och 3). Då Länsstyrelsen bedömde att det fanns risk att idag okända fornlämningar kunde beröras av arbetsföretaget beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk utredning etapp 1 skulle utföras. Utredningen genomfördes under mars och april 2025 och bekostades av företagen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningen omfattade två delområden på sammanlagt 144 hektar sydöst om sjön Hjälmaren beläget över gränsen mellan Lännäs och Stora Mellösa socken (UO 1 och UO 2, fig. 3). Närområdet utgörs av ett flackt odlingslandskap vilket sannolikt påverkats av sjösänkningarna i Kvismaren och Hjälmaren som utfördes i slutet av 1800-talet.

UO 1 omfattade cirka 134 hektar flack åker- och skogsmark medan UO 2 omfattade cirka 10 hektar av den så kallade Helgestamossen, en skogbevuxen torvmosse. Utredningsområdena är belägna cirka 23–28 meter över havet och markslagen domineras av sandig morän i skogsmarken samt olika typer av leror i åkermarken. Utmed UO:s östra kant löper en ås bestående av isälvsediment och postglacial fin-

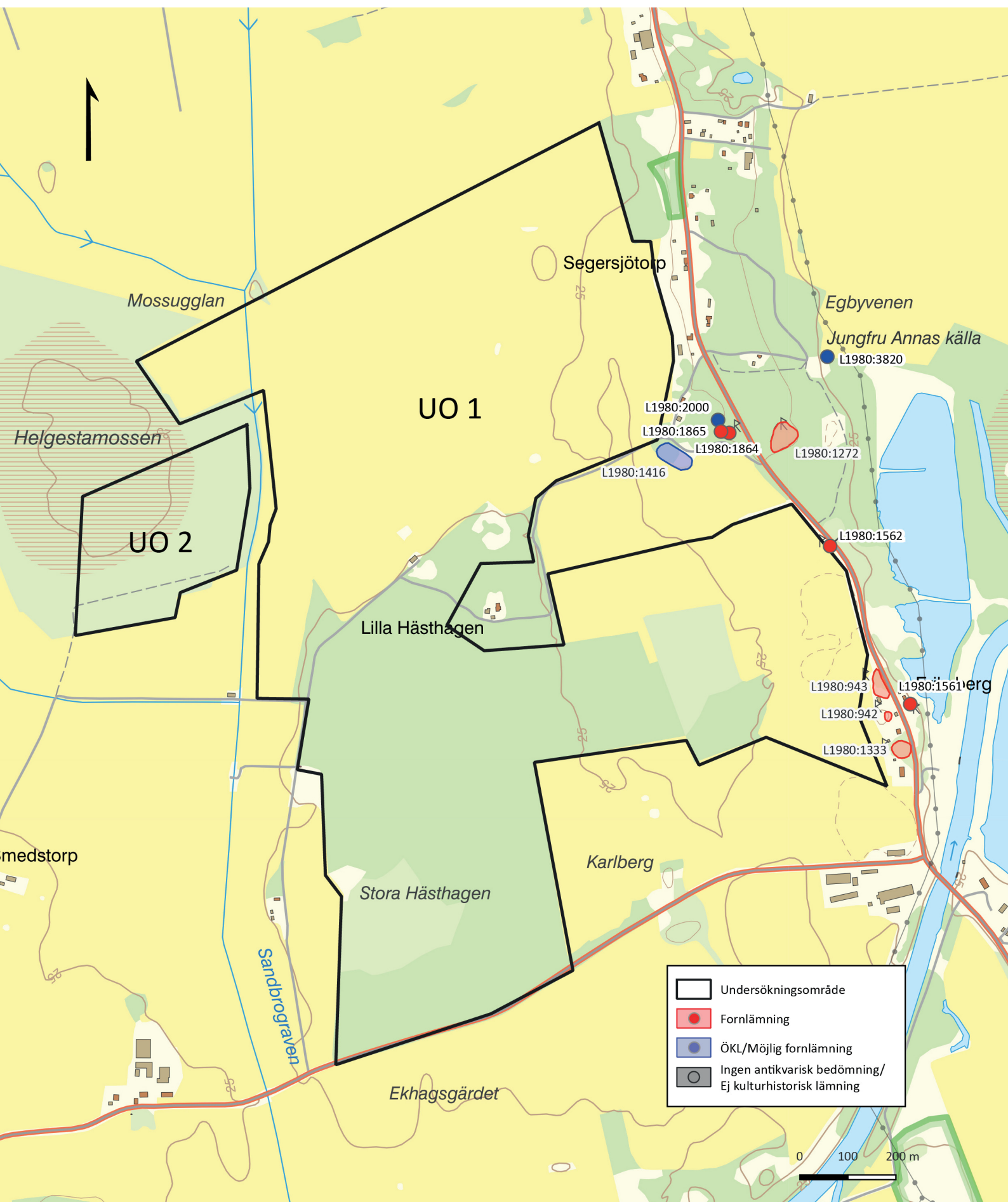
sand. Längs med åsen finns ett antal fornlämningar strax utanför gränsen för utredningen. Till dessa hör Habors röse (L1980:942, fig. 2 och 3), som enligt uppgift tidigare utgjorde Närke's största röse, men som minskat i storlek då sten bortforslats för andra ändamål (ATA 248/1910). I anslutning till röset finns även en stor gravhög (L1980:1333) som blivit skadad i samband med att en kvarn byggts på toppen, ett gravfält (L1980:943) bestående av två högar, tretton runda stensättningar och en möjlig treudd samt en källa med tradition (L1980:1561), kallad Signhilds källa. Längre mot norr finns ytterligare ett gravfält omfattandes sju runda stensättningar (L1980:1272) och strax väster om detta en stensättning (L1980:1864), en domarring (L1980:1865) samt en torplämning (L1980:1416). Vid domarringen finns också en äldre täkt, där en pilspets av skiffer påträffats (L1980:2000).

Tidigare undersökningar

Inga tidigare arkeologiska insatser har genomförts inom utredningsområdet. Strax öster om området genomfördes en arkeologisk kontroll i samband med schaktningsarbeten norr om gravhögen L1980:1333. Inget av arkeologiskt intresse framkom vid kontrollen (Karlenby 2015).

Figur 2. Det så kallade "Habors röse" (L1980:942) beläget direkt sydöst om gränsen till UO 1. Foto från väst.

Figur 3. UO 1 och UO 2 samt registrerade lämningar i KMR redovisade på topografisk karta. Skala 1:10000.

Genomförande

Syfte och frågeställningar

Syftet med utredningen var att ta reda på om idag ej kända fornlämningar berördes av arbetsföretaget. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Utredningen skulle även identifiera, motivera och antikvariskt bedöma både kända och nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar.

Resultaten från utredningen skulle kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten skulle också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Metoder och arbetsmoment

Utredningen omfattade en kart- och arkivanalys, literaturstudier samt en fältinventering av området.

Kart- och arkivanalysen omfattade material tillgängligt i Lantmäteriets historiska kartarkiv, Antikvarisk-Topografiska arkivet (ATA), Ortnamnsregistret – Institutet för språk- och folkminnen (ISOF), Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR), Skogsstyrelsens inventering Skog & Historia samt tematiska kartor från Sveriges Geologiska Undersökning (SGU).

Fältinventering utfördes av två arkeologer som parallellt genomsökte området. Resultaten av kart- och arkivanalysen utgjorde underlag för bedömning av observationer i samband med fältinventeringen.

Områdets markslag, topografi och bedömda fornlämningspotential har använts som grund för olika täckningsgrad vid inventeringen. Syftet var att identifiera fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar samt utredningsområden aktuella för en eventuell arkeologisk utredning etapp 2.

Dokumentation

Samtliga objekt av intresse för utredningens syfte mättes in med RTK-GPS, beskrevs i text och fotograferades (fig. 4). Samtlig insamlad fältdata, undantaget fotografier, har ordnats och lagrats i Intrasis (ver. 3.2.0). Vidare bearbetning av fältdata och upprättande av skalenliga och koordinatbestämda planer har gjorts i programvaran QGIS (ver. 3.28.12) och Adobe Illustrator.

Fyndstrategi

Inga fynd planerades tillvaratas inom ramen för utredningen.

Rapportering och distribution

Resultaten av utredningen presenteras i denna rapport, i enlighet med Länsstyrelsens förfrågningsunderlag och i enlighet med RAÄ:s ”Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen. Uppdragsarkeologi”. Genomförda insatser och resultat har efter godkännande av Länsstyrelsen registrerats i Kulturmiljöregistret (KMR). Rapporten finns lagrad och tillgänglig digitalt i Riksantikvarieämbetets tjänst för lagring av arkeologiska rapporter.

Figur 4. Inmätning med RTK-GPS inom UO 1.

Resultat

Kart- och arkivanalys

Utredningsområdet är beläget i ett relativt flackt landskap strax sydväst om sjön Hjälmaren. Området domineras av moränsand och glacial lera med en åsrygg av isälvssediment och postglacial finsand i den östra delen. Idag utgörs huvuddelen av området av åker och skogsmark. Enligt SGUs strandförskjutningsmodell började området kring Segersjöns ägor resa sig ur havet runt 3000–2500 år f. Kr. Innan dess låg marken under vatten i en vik i Hjälmaren.

I närområdet har gjorts ett flertal fynd som vittnar om mänsklig närvaro under stenålder. Förutom den pilspets av skiffer som hittades i en täkt strax öster om undersökningsområdet (L1980:2000), och som nämndes ovan, har även påträffats en båtyxa längre norrut utmed samma ås (L1980:4392). Vid en parallell moränås vid Bondevrak cirka 1,2 km österut har fyra skafthålsyxor påträffats (L1980:4443, L1980:4442, L1980:3741). Väster om UO finns också ytterligare fyndplatser som kan vara boplatssindikerande. Norr om Hummelsta har en flintspets påträffats (L1980:3739) och ytterligare längre mot norr, mot Usta och Väla, har hittats tre skafthålsyxor (L1980:3574, L1980:3723, L1980:3878). Ett fynd av en skafthålsyxa har även gjorts vid Odensbacken (L1981:758). Skafthålsyxor kan förekomma även efter stenålder, men skifferpilen, båtyxan och flintspetsen är sannolikt alla från stenåldern. Få förhistoriska boplatser är kända i närområdet, men lösfynden kan ses som boplatssindikerande. Den ås av isälvssediment och postglacial finsand som löper i nord-sydlig riktning genom UO:s östra kant kan mot bakgrund av dessa fynd också anses ha hög potential för förekomst av stenåldersboplatser.

Från bronsåldern finns ett flertal lämningar i närområdet, där den mest framträdande utgörs av det så kallade "Habors röse", beläget på åsen strax öster om UO (L1980:942, fig. 2 och 3). Efter att tidigare ha utgjort Närkes största gravröse har det under historisk tid minskat i storlek till följd av skattning på sten för andra ändamål. Röset ansågs i början av 1900-talet vara av sådan betydelse att åtgärder också försökte vidtas för att komma till bukt med problemet, enligt ett brev till den dåvarande Riksantikvarien (ATA 248/1910). I Herman Hofbergs reseberättelse från år 1869 beskrivs röset vara 20 fot högt och 450 fot i omkrets vilket ungefär skulle motsvara en höjd på 6 meter och en omkrets på 137 meter. Värt att notera är att redan i Hofbergs reseberättelse nämns det att röset tidigare varit betydligt större. Vid Odens-

backen finns även två skärvstenshögar (L1981:762, L1981:757) vilka i skrivande stund utgör två av totalt tretton kända i hela Närke. Skärvstenshögar dateras generellt till bronsålder. Vid Stora Mellösa är också känt boplatsslämningar daterade till senneolitikum och bronsålder (L1981:8317). En indikation på ytterligare bosättningar i närområdet från bronsåldern utgörs av ett flertal fynd inom Stora Mellösa socken. Från Dömmesta, cirka fem kilometer nordväst om UO, finns ett fynd av en holkyxa av brons (L1980:4852) och i den östra delen av Stora Mellösa socken har påträffats ett bronssvärd (SHM Inventariennr 3010626). Svärdet ska enligt uppgift ha hittats i en gravhög (L1980:3655), som tillsammans med flera andra gravar ska ha förstörts i samband med byggnationer. Svärdet talar för en datering av gravarna till bronsålder. Söder om Stora Mellösa, vid Åkerby, har påträffats en bronsdolk (SHM Inventariennr 262913_HST) och en liknande bronsdolk har också påträffats vid Odensbacken (SHM Inventariennr 262912_HST). Utöver dessa fynd har också påträffats en avsatsyxa i brons inom Stora Mellösa socken, men fyndplatsen är okänd (SHM Inventariennr 3036665). Sammanfattningsvis kan nämnas att lämningar från bronsåldern i Närke ansetts sparsamma i jämförelse med lämningar från andra tidsperioder (Balknäs et al. 2022:104). Det kan dock mot ovan redogörelse konstateras att det finns mycket som talar för att området kring Stora Mellösa och Odensbacken kan ha utgjort någon form av centralbygd under bronsåldern.

Området kring Segersjö, Odensbacken och Stora Mellösa utgör en mycket rik järnåldersbygd. Från perioden finns en stor mängd gravfält i området, exempelvis L1980:1272 och L1980:943 vid Segersjö och Segersjötorp, L1981:569 vid Odensbacken och L1980:4252 vid Stora Mellösa. Det finns även gott om sannolika järnåldersgravar som inte ingår i gravfält, exempelvis vid Segersjötorp, Helgesta och Köpberga vilka samtliga ligger inom en kilometers radie från undersökningsområdet. Det kan också vara fullt möjligt att några av gravfälten har kontinuitet från bronsålder in i järnålder. Gravfälten och gravarna utgörs huvudsakligen av gravhögar och runda stensättningar, men det finns även en domarring vid Segersjötorp (L1980:1865), en treudd inom gravfältet vid Segersjö (L1980:943) och en skeppssättning inom gravfältet vid Odensbacken (L1981:569). Vid Stora Mellösa finns enligt uppgift i KMR gravar markerade med resta stenar (L1980:3612, L1980:3333). I närområdet finns även tre runstenar, en i Stora Mellösa (L1981:8316), en i Hummelsta (L1980:4067) och en i

Figur 5. Del av geometrisk karta upprättad år 1692 med de södra delarna av UO 1 markerat. Röd pil visar på uppgift i kartan om en dåtida bebyggelse vid Hästhagen. LMS S6:183–84. Skala 1:8000.

Åsby (L1980:3708). Det är i sammanhanget anmärkningsvärt att nästan inga boplatsslämningar från järnålder är kända i området. De närmaste kända utgörs av ett boplatssområde daterat till sen vikingatid–tidig medeltid vid Sandåker (L2022:10461) samt ett boplatssområde med liknande datering beläget i Bärsta (L2020:540).

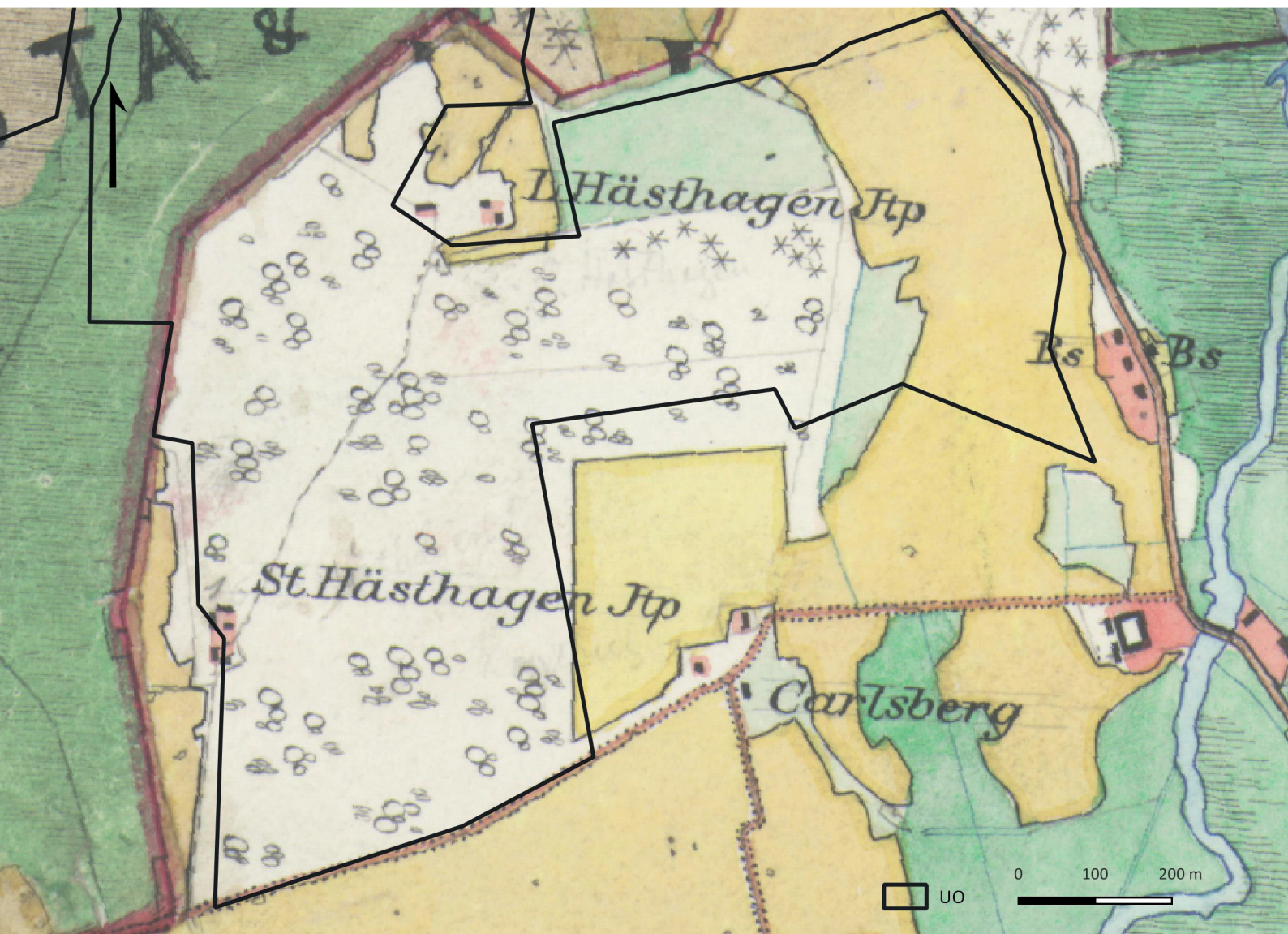
Segersjö (Syharsö) omtalas år 1278 i ett brev där Kung Magnus skänker Segersjö till biskop Anund i Strängnäs och dennes efterträdare (ISOF – Ortnamnsregistret, SDHK 1055). Större delen av UO är beläget inom Segersjö säteris ägor med norra området inom Segersjötorps ägor och den västra delen inom Helgestas ägor.

Den tidigaste kartan över området är en geometrisk karta över ägorna tillhörande "Kungsgården" Seger-

sjö från 1692 (LMS S6:183–84, fig. 5). Habors röse kan noteras finnas utmärkt redan på denna karta. Vid denna tid finns endast ett fåtal åkrar upptagna i undersökningsområdets västra del. I övrigt förefaller huvuddelen av området brukats för bete. På kartan finns en bebyggelseenhet utsatt i områdets västra del benämnd Hästhagen. Marken kring Hästhagen förefaller vid denna tid vara bevuxen med skog och kanske har området utgjort just en betesmark för hästar.

Bebyggelsen finns även utsatt på häradsekonomiska kartan från år 1864–1867, här benämnd *Stora Hästhagen* (RAK J112-65-3, fig. 6). Bebyggelsen är också registrerad i Skogsstyrelsens register "Skog och Historia" med objektsid 1015852 och har där följande beskrivning:

Torplämning bestående av 1) Husgrund, 6x4m

Figur 6. Del av den Häradsekonomska kartan upprättad mellan åren 1864-1867 med de södra delarna av UO 1 markerat. I kartan ses bebyggelse redovisad vid torpen Stora respektive Lilla hästhagen. RAK J112-65-3. Skala 1:8000.

(N-S), 0,3m h, av ca , 0,8m st huggna stenblock. I lämningens mitt finns tegelstensrester. Finns även farstudel, 2x1m st. 20m SÖ om 1) är 2) Husgrund, 6x4m, 0,3m h, av 0,4-0,6m st stenar. 8m Ö om 1) är 3) Jordkällare, 5x4m (N-S), 1,5m h, av 0,2-1,0m st stenar. Öppning S.

I den häradsekonomska kartan finns även en ny torpbebyggelse utsatt, benämnd *Lilla Hästhagen*. Lilla Hästhagen är idag bebodd och är belägen utanför det aktuella UO. Den uppodlade marken inom UO har sedan 1600-talet utökats något, men inte mycket. Markerna kring Stora och Lilla Hästhagen förefaller huvudsakligen utgöras av stenig hagmark med enstaka träd. Den häradsekonomska kartan visar terrängen innan sjösänkningarna, och de omgivande markerna förefaller mycket sank. Inga kartor över området hörande till Segersjö säteri har kunnat iden-

tifieras i Lantmäteriets digitala arkiv. Möjligen har det att göra med att marken inte har skiftats.

Den norra delen av UO ligger under Segersjötorp. Den tidigaste kartan över området utgörs av en stor-skifteskarta från år 1798 (REG 18-läs-38). Huvuddelen av UO utgörs under denna tid av betesmark och slättervall, medan åkermarken är belägen i slutningen i anslutning till den närliggande åsen. Bebyggelsen är också här koncentrerad till åsen, vilket sannolikt har att göra med att kringliggande marker varit bitvis sank. Marken har vid laga skifteskarta från år 1852 inte förändrats nämnvärt, då den huvudsakligen benämns som ängsmark (REG 18-läs-72).

UO 2 omfattar en del av den så kallade Helgestamossen, idag delvis belägen på Segersjö herrgårds ägor men tidigare helt belägen inom Helgesta bys ägor i Stora

Figur 7. Marktäckande bestånd av Skvattram på Helgestamossen inom de centrala delarna av UO 2. Foto från sydväst.

Mellösa socken. Enligt SGU:s jordartskarta utgörs markslaget här av mossetorv och kärrtorv (SGU Jordarter 1:25000–1:100000). Helgestamossen är en av flera mossar i området kring Kvismaredalen mellan Segersjövik i öst och Ekebymossen i väst. Helgestamossen förefaller inte ha omfattats av SGU:s torvinventering, och inga fornlämningar eller fornfynd är idag kända inom mossen. Mossen är belägen cirka 26 meter över havet, vilket är högre än omkringliggande åkermark. Enligt SGU:s strandförskjutningsmodell ska den ha torrlagts mellan 3000–2600 f. Kr, men modellen saknar hög detaljupplösning och ger endast en grov indikation av hur landhöjningsprocessen har påverkat landskapet. Det är inte omöjligt att sjösänkningen också har påverkat nivåerna av de omgivande åkermarkerna. I lagaskifteskartan över Helgestas ägor från år 1859 benämns mossen som *avrösningsjord*, det vill säga ej brukbar mark (REG 18-stm-160).

De ofta goda möjligheterna för bevarande av exempelvis ben, trä och annat organiskt material som torvmossarna innebär, har under lång tid varit av intresse för arkeologin och har under senare decennier kommit att uppmärksammas allt mer i Sverige. Exempel på detta finns från bland annat Dagsmossen i Östergötland, med fångstanläggningar för fiske i form av mjärden och redskap av ben och horn från mesolitikum. I Ekebymossen i Närke, belägen cirka 20 kilometer väster om Helgestamossen, har fiskefällor i form av katsor påträffats (Hallgren 2017, Hallgren 2023:18). Invid sjön Open strax söder om Hjälmarén,

på andra sidan länsgränsen mot Södermanland, har en benharpun hittats (L1983:9227) och vid Svarten, nära Ingvaldstorp, ska enligt uppgift en stockbåt ha påträffats (L1980:1697). Även om inga fynd idag är kända från Helgestamossen finns således flera exempel på fynd från andra mossar och våtmarker kring Hjälmaréns strand.

Fältinventering

Fältinventeringen genomfördes i slutet av mars och början av april. I åkermarken hade grödorna börjat växa. I skogsmarken hade sly röjts och lämnats kvar inom vissa områden, vilket försvårade inventeringen. Stora delar av utredningsområdet var också mycket sankt, främst i lägre partier inom den skogbevuxna moränmarken där vattnet haft svårt att rinna undan. I skogen finns även ett flertal dräneringsdiken.

Området har påverkats av sjösänkningarna av Kvismaren och Hjälmarén som utfördes mellan åren 1878–1888, och som inte visade sig vara så effektiv som förväntat då marken i Kvismaredalen sjönk med upp till en meter och grundvattnet till följd av detta började tränga upp på flera platser (Larsson 2023:8f). Vid inventeringen utgjorde skogspartierna omedelbart söder och sydväst om Lilla Hästhagen de san-kaste områdena. I skogsområdets östligaste delar var dikningen som mest omfattande och här finns även en dammliknande konstruktion av sprängsten för bortledning av vatten.

Objekt nr	Bedömning	Typ	Lämningsnr KMR	Beskrivning
1	Utredningsobjekt	Möjligt boplatssområde		Möjligt boplatssområde, ca 230 x 40 m (N-S). Belägen på en höjdrygg av morän omgiven av sankare lermarker i Ö och en mosse i V. Norr om området finns ett impediment. I odlingsjorden finns större stenförekomst än i övriga åkern, sannolikt upplöjd.
2	Utredningsobjekt	Möjligt boplatssområde		Möjligt boplatssområde, ca 40 x 25 m (Ö-V). Beläget på en höjd av lermark med något större stenförekomst i ploglagret än omgivande åker. I norr avgränsat av ett dike.
3	Utredningsobjekt	Möjligt boplatssområde		Möjligt boplatssläge, ca 100 x 50 meter (N-S). Beläget på en moränhöjd strax V om en ås bestående av sand och isälvs sediment.
4	Utredningsobjekt	Möjligt boplatssområde		Möjligt boplatssläge, ca 50 x 20 m (SV-NÖ). Beläget på en moränhöjd omgiven av lermark. Invid området påträffades en knacksten.
5	Utredningsobjekt	Möjligt boplatssområde		Möjligt boplatssområde, ca 250 x 100 m (N-S). Beläget på en höjd V om en ås bestående av sand och isälvs sediment. Ö om området på åsens rygg finns ett gravfält, ett röse och en gravhög.
6	Utredningsobjekt	Mosse		Mosse, möjligt område för bevarande av organiska lämningar kopplade till förhistorisk fångst/fiske samt depåfynd.
7	Fornlämning	Torplämning	L2025:3271	Torplämning, bestående av sju husgrunder och en brunn. Sannolikt två olika bebyggelselägen. Torpet finns utsatt på en geometrisk karta från 1692 och bedöms därmed som fornlämning.
8	Övrig kulturhistorisk lämning	Lintorkningsgrop	L2025:3274	Lintorkningsgrop, ca 5 x 4 m stor och 0,6 m dj. Bestående av sten, ca 0,3 x 0,5 m st. Kallmurad. Kanterna uppbyggda med jordvall på utsidan, ca 1 - 1,5 m bred. Insidan av gropen ca 1 x 2 m st.
9	Möjlig fornlämning	Fossil åker	L2025:3268	Röjningsröseområde, bestående av ca 15 röjningsrösen, 2-5 m i diam och 0,2-0,3 m h. Blandad stenstorlek, ca 0,1 - 1 m st. Röjningsrösena har en något äldre karaktär, är mindre, flackare och till stor del övermossade. I områdets västra del finns även större mer moderna röjningsrösen som ej registrerats då dessa bedöms uppenbart sentida.

Figur 8. Tabell över identifierade objekt/lämningar vid fältinventeringen.

Vid fältinventeringen påträffades lämningar efter torpet Stora Hästhagen, en lintorkningsgrop och en fossil åker i form av ett röjningsröseområde (fig. 8 och 9). Vidare identifierades sex stycken utredningsobjekt för en eventuell arkeologisk utredning etapp 2, bestående av möjliga boplatsslägen samt tidigare nämnda torvmosse, med potential att innehålla bevarade organiska lämningar.

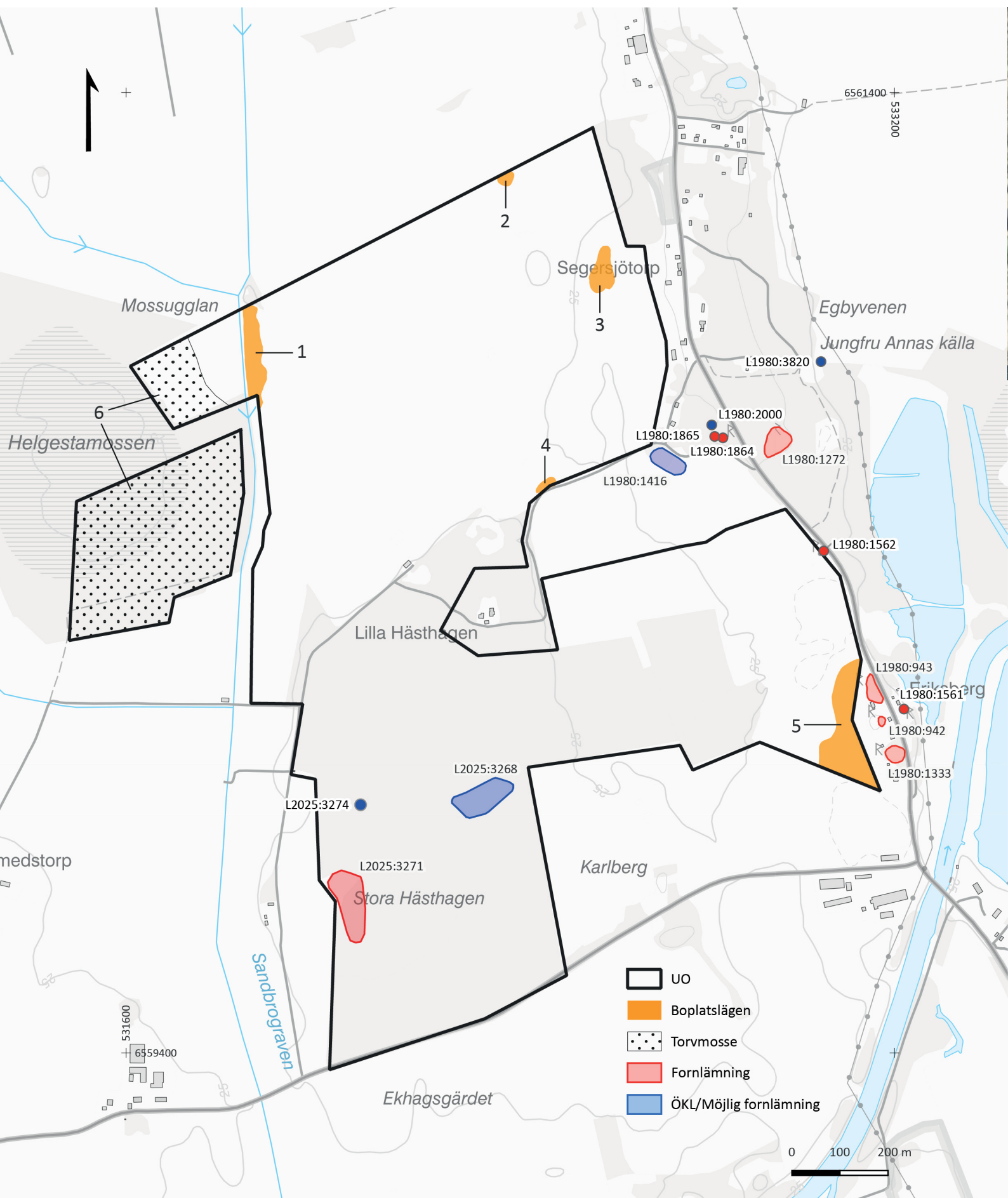
Möjliga boplatsslägen

Fem potentiella boplatsslägen identifierades i åkermarken vid inventeringen (fig. 8 och 9). Dessa utgörs

huvudsakligen av höjdlägen på mindre moränåsar. Objekt 3 och 5 är belägna vid den ås av isälvs sediment och finsand där flera kända fornlämningar finns registrerade strax utanför UO och bedöms ha mycket hög fornlämningspotential. Vid objekt 4 påträffades även en knacksten i åkern (fig. 10, ej tillvaratagen).

Helgestamossen

Helgestamossen är idag utdikad och bevuxen med gles ungskog av huvudsakligen tall och björk. Markvegetationen utgörs av ris och skvatram i de centrala delarna av mossen där marken också är något blötare

Figur 9. Objekt och lämningar identifierade i samband med fältinventeringen. Skala 1:10000.

Figur 10. Knacksten påträffad inom objekt 4. Fyndet återdeponerades på fyndplatsen.

och mer sank (fig. 7). Mossen består huvudsakligen av mossetorv, omgiven av kärrtorv. I kanterna av mossen där marken är fastare består undervegetationen av gräs och mossor. Inga fornlämningar var synliga ovan mark, och inga analyser av mossen gjordes inom ramen för utredningen.

I ett kunskapsunderlag som behandlar arkeologiska lämningar i våtmarker i Närke från 2023 konstateras att det i hela Örebro län finns förutsättning att påträffa fynd och lämningar av trä bevarade i våtmarker. Det är dock mer oklart var artefakter av horn och ben kan finnas bevarade, då dessa har bättre förutsättningar att bevaras i mossar med basiskt eller neutralt pH-värde (Hallgren 2023:22ff). De mossar som bedöms ha högst potential att innehålla arkeologiska lämningar utgörs av igenväxta fornsjöar, även om lämningar också kan påträffas i så kallad "försumpningstorvmark", där torvmark bildats där grundvattnet är ytligt eller det finns tillrinnande vatten (Hallgren 2023:16f). Helgestamossen har tidigare varit en del av Hjälmarens, liksom Kvismarens och Mosjön, och det kan här funnits förutsättningar för jakt och fiske under förhistorisk tid.

Det bör även påpekas att ortnamnet Helgesta kan vara av intresse. *Helge* skulle här kunna härröra från personnamnet Helge, men även åsyfta en helig plats (*helghestadher*) (Wahlberg 2003:123).

Helgestamossen bedöms mot bakgrund av detta ha potential för förekomst av fornlämningar, främst lämningar kopplade till jakt- och fiske men även depå-/offerfynd kan förekomma. Inom ramen för utred-

ningen har det inte varit möjligt att utföra några provtagningar av mossen, men sådana bör utföras i samband med en eventuell utredning etapp 2. Mossen rekommenderas således vara föremål för ytterligare arkeologiska utredningar i händelse av att området ska exploateras.

Stora Hästhagen L2025:3271

Stora Hästhagen utgör en torpbebyggelse som inför utredningen fanns registrerad i Skogsstyrelsens register "Skog och Historia". I registret är tre husgrunder beskrivna. Vid inventeringen kunde ytterligare lämningar identifieras, utgörande totalt sex husgrunder, en jordkällare och en brunn (fig. 11, 12 och 13). Husgrunderna är grupperade i två lägen, ett i norr som överensstämmer med flertalet byggnader utsatta på den häradsekonomiska kartan från år 1864-1867 (RAK J112-65-3) samt ett i söder som utgörs av de husgrunder som beskrivs i "Skog och Historia"-registret.

Det norra bebyggelseläget utgörs av fyra husgrunder och en brunn. En husgrund har kvarstående väggar av trä med innervägg av betong (496). Huset förefaller ha byggts om för att fungera som hönsbarn, med två mindre golvnära kvadratiska hål i den östra väggen. Rester av hönsnät hittades kring huset. Det bör också vara denna byggnad som återges i den ekonomiska kartan från 1950-talet (RAK J133-10F2h57). Knappt två meter öster om husgrund 496 finns ytterligare en husgrund med rumsuppdelning i två rum (492). Husgrunden består enbart av syllsten och det fanns vid inventeringstillfället inget synligt spismursröse. Cirka femton meter sydväst om husgrund 496 finns en

Figur 11. Husgrund 504 vid Stora hästhagen. Foto från sydöst.

Nr	Typ	Beskrivning
492	Husgrund	Husgrund, ca 9 x 6 m st och 0,1 - 0,2 m h. Syllstenen både kantig och rundad, ca 0,2 - 0,5 m st. Uppdelat i två inre rum, det östra ca 3 x 6 m och det västra ca 6 x 6 m. Inget synligt spismursröse.
496	Husgrund	Husgrund, ca 7 x 5 m st och 0,1 - 0,4 m h. Väggar av trä kvarstår, ca 3 m h. På insidan innervägg av betong, ca 1 m h. I Ö två mindre golvnära hål. Huset förefaller ha byggts om för att fungera som hönsbushus.
500	Husgrund	Grund efter ekonomibyggnad, ca 9 x 8 m st och 0,3 - 0,4 m h. I grunden NV hörn har ett större röjningsröse staplats. I N och S betongblock som kan ha använts som vattentråg.
504	Husgrund	Husgrund, ca 10 x 6 m st och 0,4 m h. Bestående av syllsten, ca 0,2 - 0,5 m st. Centralt ett spismursröse bestående av tegel, ca 4 x 4 m st och 1 m h.
508	Brunn	Brunn, oval, ca 3 x 2 m st och 0,7 m dj. Stensatt med rundade stenar, ca 0,2 - 0,6 m st. Bevuxen med träd i NV kanten.
513	Husgrund	Husgrund, ca 7 x 5 m st och 0,35 m h. I NV en mindre stengrund, ev farstukvist, ca 2 x 4 m st och 0,1 m h. Ev rest av spismursröse central i form av en mycket flack hög med sten och tegelkross, ca 3 x 2 m st och 0,1 m h.
517	Husgrund	Jordkällare, ca 6 x 5 m st och 1,4 m h. Bestående av kallmurad sten, ca 0,2 - 0,5 m st. Öppning i S.
610	Husgrund	Husgrund, ca 5 x 4 m st och 0,1 m h. Bestående av kanthuggen syllsten, ca 0,3-0,4 m st.

Figur 12. Tabell över inmätta husgrunder samt brunn inom torplämningen L2025:3271, Stora Hästhagen.

husgrund efter en ekonomibyggnad (500). Husgrunden utgörs av stora kanthuggna stenblock och i det nordvästra hörnet har ett stort sentida röjningsröse staplats. Det finns även två gjutna cementblock med rännor som kan ha använts som vattentråg. Fyrtiofem meter söder om husgrunderna 496 och 492 finns en husgrund med spismursröse i tegel (504, fig. 11) och två meter nordöst om husgrund 504 finns spåren av en cirka 3x2 meter stor och 0,7 meter djup, stensatt brunn (508). Brunnen är beväxt med ett träd i nordvästra kanten. Det finns även en större grop i marken strax söder om husgrunderna 496 och 492. Gropen överensstämmer med en byggnad markerad på den häradsekonomiska kartan. Tillsammans utgör dessa lämningar det norra bebyggelseområdet, och samtliga byggnader finns redovisade i den häradsekonomiska kartan.

Det södra bebyggelseområdet omfattar två husgrunder

samt en jordkällare. En husgrund har en farstukvist i nordväst och en rest av ett möjligt spismursröse i form av en flack hög med sten och tegelkross, knappt 0,1 meter hög (513). Åtta meter öster om husgrunden finns en jordkällargrund med öppning i söder (517). Tolv meter söder om jordkällaren finns ytterligare en husgrund med kanthuggen syllsten (610).

I kartan över Segersjö från år 1692 är torpet Hästhagen markerat endast med en hussymbol, vilket innebär att det är svårt att utifrån kartuppgiften peka ut den dåtida bebyggelsens exakta läge. Det går dock att dra slutsatsen att torpet legat inom samma område sedan åtminstone slutet av 1600-talet och lämningen bedöms mot bakgrund av detta utgöra *fornlämning*.

Lintorkningsgrop L2025:3274

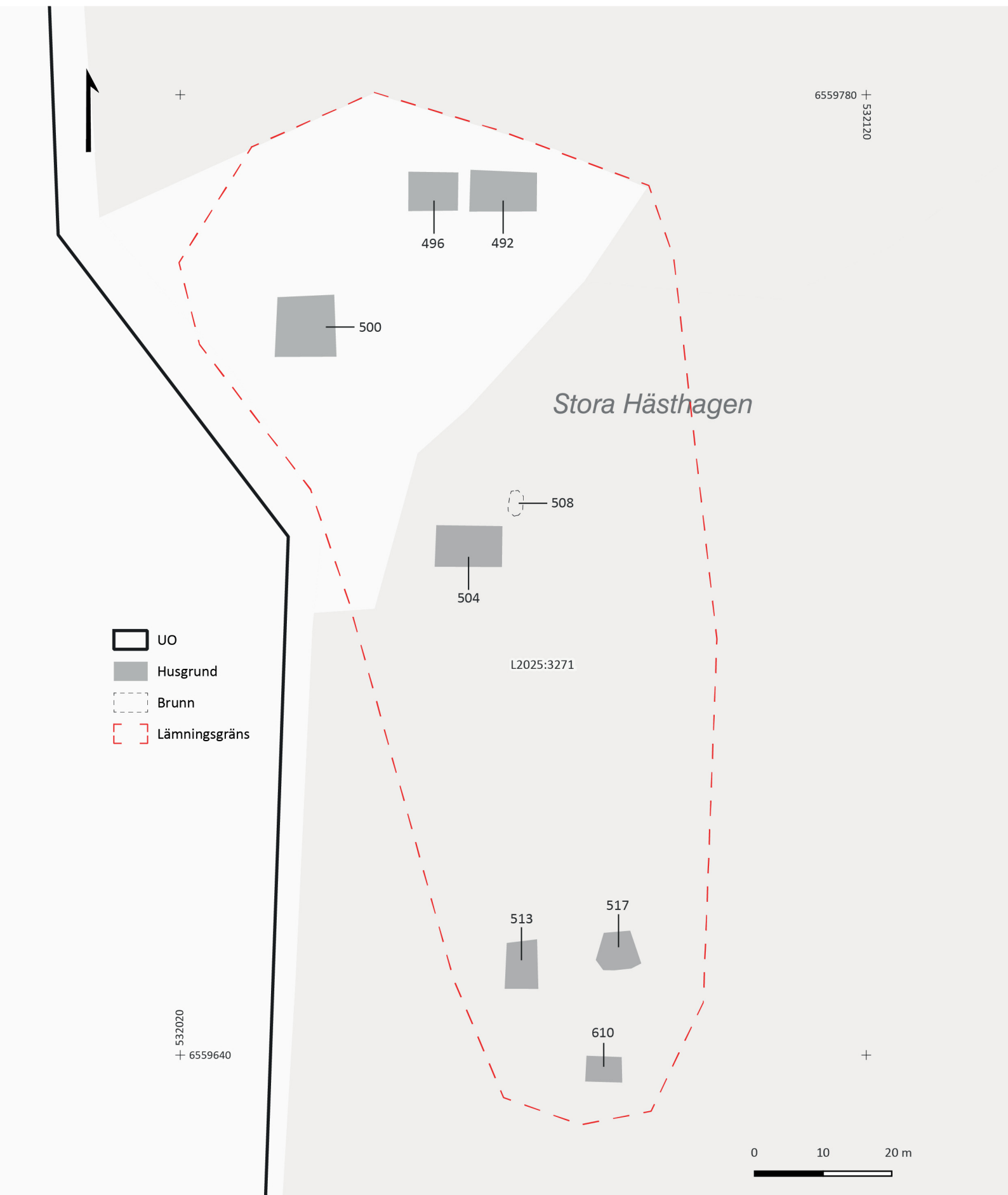
Cirka 150 meter norr om torpbebyggelsen Stora Hästhagen påträffades en lintorkningsgrop (objekt 8, fig. 9). Lämningen bestod av en stensatt grop, med en kringliggande, cirka 5x4 meter stor, uppbyggd jordvall. Själva gropen var 1x2 meter stor och 0,6 meter djup. Sannolikt har gropen använts för lintorkning för hushållsbehov, men den kan även ha haft en annan funktion. Gropen är delvis inrasad.

Det är svårt att dra några säkra slutsatser kring lintorkningsgropens tillkomsttid, men sannolikt har den ett samband med torpet Stora Hästhagen. Torpet har dock varit bebott långt efter 1850, vilket gör det svårt att med säkerhet placera lintorkningsgropens tillkomsttid innan 1850. Lintorkningsgropen bedöms utgöra en *övrig kulturhistorisk lämning*.

Fossil åker L2025:3268

Mellan torpbebyggelserna finns ett röjningsröseområde bestående av ett femtontal röjningsrösen (fig. 9 och 14). Röjningsrösen är mellan 2–5 meter i diameter stora och 0,2–0,3 meter höga med blandad stensstorlek. Rösen är generellt flacka och övermossade och skiljer sig från de många sentida röjningsrösen som ligger i åkerkanten till de nuvarande åkrarna. I röjningsröseområdets östra del förekommer de mindre, äldre rösen tillsammans med större, uppenbart senare rösen och i detta område har det också dikats.

I de historiska kartorna finns inga indikationer på att området skulle utgjort något annat än skogbevuxen betesmark. På den ekonomiska kartan från 1950-talet förefaller det dikade området vara relativt trädfrött, vilket kan ses som en indikation på att de större röjningsrösen och utdikningarna kan ha tillkommit någon gång mellan år 1867 och 1950-talet. Möjligtvis kan dikningen skett i samband med sjösänkningen eller under de efterföljande åren när grundvattnet

Figur 13. Husgrunder och brunn identifierade inom torplämning L2025:3271, Stora Hästhagen Skala 1:700.

Figur 14. Övermossat röjningsröse inom den fossila åkern L205:3268.

återigen börjat stiga i området.

Röjningsröseområden av så kallad "hackerörstyp" har främst associerats med det sydsvenska höglandet där stora arealer av ålderdomliga rösen påträffats. Liknande röjningsröseområden förekommer dock på många andra platser i landet, inklusive Närke. Inte minst finns stora områden med röjningsrösen i skogsbygden söder om sjön Hjälmarens, inte alltför långt från utredningsområdet. Problematiken med röjningsrösen är att röjning av åkrar förekommit under lång tid, och pågår än idag. Ålderdomliga rösen har konstruerats för hand, och är oftast mindre både till egen storlek och till stenmaterialets storlek, men ålder kan vara svårt att fastställa enbart okulärt.

De röjningsrösen som registrerats inom utredningen

bedöms antikvariskt utgöra *möjlig fornlämning*. Då de överlappas av ett område med moderna rösen och förekommer inom ett område som varit dikat och röjt, sannolikt i modern tid, finns vissa svårigheter att med säkerhet koppla dem till en äldre fas av odling. Samtidigt är det svårt att avfärda dem som moderna. En närmare datering av rösen inom området bör eftersträvas vid en eventuell arkeologisk utredning etapp 2.

Utvärdering av undersökningsplan

Den arkeologiska utredningen har genomförts i enlighet med undersökningsplanen och Länsstyrelsens förfrågningsunderlag. Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om idag okända fornlämningar berörs av planerat arbetsföretag. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Den arkeologiska utredningen skulle även identifiera, motivera och antikvariskt bedöma både kända och nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar. Vid utredningen har en torplämning, en lintorkningsgrop och en fossil åker identifierats. Vidare har sex utredningsobjekt pekats ut för vidare utredning etapp 2.

Inventeringen har delvis försvårats av att stora mängder sly lämnats inom del av utredningsområdet, samt av att vissa områden varit översvämmade. Trots detta anses utredningens syfte vara uppfyllt. De områden som varit översvämmade vid inventeringstillfället bedöms ha mycket låg fornlämningspotential.

Referenser

Skriftliga källor

Balknäs, N., Karlenby, L. & Larsson, S. 2022. En Ekeby i Närke. Boplatsslämningar från äldre bronsålder, järnålder och tidig medeltid. L1979:1489, Ekeby Prästgård 1:7, Ekeby socken, Kumla kommun, Närke. Arkeologgruppen AB Rapport 2022:18.

Hallgren, F. 2017. Stenålderslämningar i Dagsmosse. Fornlämning exponerad vid torvbrytning i torvtäkten Ombergs torv. Arkeologisk förundersökning del 1. Fornlämning Västra Tollstad 246, Fastighet Dagsmosse 8:1 m.fl., Västra Tollstads socken, Heda socken, Ödeshög kommun, Östgötland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:68.

Hallgren, F. 2023. Arkeologisk utredning etapp 1 inför utvidgning av Sävnemossens torvtäkt. Arkeologisk utredning etapp 1. Yttersävne 1:9, Västerlövsta socken, Heby kommun, Uppsala län, Uppland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2023:58.

Hallgren, F. 2023. Att utreda och undersöka arkeologiska lämningar i våtmarker. Kunskapsunderlag. Länsstyrelsen i Örebro. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2023:96.

Karlenby, L. 2015. Schaktning i Segersjö. Arkeologisk kontroll vid arbeten invid fornlämning Lännäs 50:1, Lännäs socken, Örebro kommun, Närke. Arkeologgruppen AB Rapport 2015:64.

Larsson, J. 2023. Hjälmarens kulturhistoria. Örebro läns museum.

Wahlberg, Mats (red.) (2003). Svenskt ortnamnslexikon. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI)

Digitala källor

Institutet för språk och folkminnen (ISOF), Ortnamnsregistret

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR)

Riksarkivet, Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev (SDHK)

Skogsstyrelsens register Skog och Historia

SGU, Jordartskartan 1:25000 – 1000000

SGU, Strandförskjutningsmodell

Arkivuppgifter

Antikvarisk-Topografiska arkivet (ATA)

Dnr 248/1910. Avskrift i ATA. Hofbergs, H. reseberättelse. 1869. Segersjö. Lännäs sn.

Kartmaterial

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

Häradsekonomiska kartan. Segersjö. 1864-67. Aktbeteckning: J112-65-3.

Ekonomiska kartan. Segersjö herrgård. 1957. Aktbeteckning: J133-10F2h57.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Geometrisk avmätning. Segersjötorp nr 1. 1692. Aktbeteckning: S6:183-84

Lantmäterimyndighetens arkiv (REG)

Storskifte. Segersjötorp. 1798. Aktbeteckning: 18-läs-38

Laga skifte. Helgesta Berg. 1859. Aktbeteckning: 18-stm-160.

Laga skifte. Segersjötorp. 1852. Aktbeteckning: 18-läs-72

Under senvinter/vår år 2025 genomfördes en arkeologisk utredning etapp 1 vid Segersjö i Örebro län och kommun. Utredningen genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Örebro och föranleddes av planerna på att anlägga en solcellspark inom ett cirka 144 hektar stort område. Vid utredningen påträffades en tidigare oregistrerad *fornlämning* i form av bebyggelse lämningar efter torpet Stora Hästhagen, belagd i historiskt kartmaterial sedan sent 1600-tal. Vidare påträffades även en *möjlig fornlämning* i form av en fossil åker med röjningsrösen samt en lintorkningsgrop som i Kulturmiljöregistret registrerats som en *övrig kulturhistorisk lämning*. Utöver dessa lämningar identifierades även fem potentiella förhistoriska boplatsslägen samt en torvmosse som bedöms ha potential att innehålla bevarade lämningar av organiskt material.

